

Оксана Протас

*канд. пед. наук, доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи*

Христина Качала

*магістрантка I курсу спеціальності «Соціальна робота»
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ*

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Процеси реформування соціального, економічного, культурного та політичного життя в Україні сприяли загостренню проблем невідповідності прав та можливостей окремих членів та груп суспільства. Особи, що визнані суспільством як такі, що мають обмежені фізичні можливості часто неспроможні до повноцінної життєдіяльності внаслідок втрати частини соціально важливих функцій. Вони не можуть адаптуватися до суспільних змін, інтегруватися у соціум, зайняти бажану соціальну позицію. Відповідно, існує потреба в соціально-психологічній реабілітації та відновленні означених функцій таких осіб.

Діяльність з дітьми з функціональними обмеженнями потребує удосконалення, і насамперед – у напрямі розробки методик соціальної, педагогічної та психологічної моделі роботи із ними. Це викликає необхідність змін у ставленні до дітей з обмеженими функціональними можливостями, які потребують не тільки матеріальної підтримки, а і заходів реабілітації та належних умов для актуалізації своїх здібностей і потреб у соціальному, моральному і духовному самовдосконаленні.

Питання організації діяльності з дітьми з обмеженими функціональним можливостями розроблені дослідниками різних галузей: педагогіки,

соціальної педагогіки, корекційної педагогіки (О. Безпалько, В. Тесленко, В. Ткачук, Л. Туріщева), соціології та соціальної роботи (І. Зверева, І. Іванова, Н. Комарова, М. Лукашевич, І. Мигович С. Толстоухова,), психології (І. Вачков, Д. Ісаєв, В. Ковальов та ін.). Особливості соціальної, психологічної, педагогічної реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями в умовах реабілітаційних установ висвітлювали у працях: Л. Гурковська, Т. Журавель, І. Петрочко, І. Пидюра та ін.

Мета статті – розкрити соціальні аспекти реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями в умовах центру соціальної реабілітації.

Сьогодні в Україні немає єдиного терміну стосовно осіб, які мають фізичні та психічні відхилення у здоров'ї. Так, у науковій літературі вживаються поняття: інвалід; люди з обмеженими функціональними можливостями; особливими потребами; обмеженою дієздатністю; вадами розвитку.

Інвалід – особа, яка має порушення здоров'я зі стійкими розладами функцій організму, зумовлене захворюванням, наслідками травми або дефектами, що призводять до обмеженої життєдіяльності та викликають необхідність її соціального захисту [7].

Особа з обмеженими функціональними можливостями – це індивід, що має порушення у фізичному або психічному розвитку і потребує особливих умов в процесі своєї життєдіяльності [8, с. 118].

Обмежена життєдіяльність вченими трактується як: обмеження в можливостях, зумовлені фізичними, психічними, сенсорними, соціальними, культурними, законодавчими та іншими бар'єрами, які не дають змогу бути інтегрованим у суспільство (І. Богданова); соціальна дезадаптація, зумовлена захворюваннями чи патологічними станами, що обмежує можливість включення дитини в адекватні до її віку виховні і педагогічні процеси, у зв'язку з чим вона потребує допомоги (О. Безпалько).

О. Безпалько зазначає, що таке обмеження життєдіяльності призводить до соціальної дезадаптації, порушення здатності до самообслуговування, пересування, орієнтації, навчання, спілкування, трудової діяльності у майбутньому, контролю за своєю поведінкою [1, с. 11].

Дітей з обмеженими функціональними можливостями В. Бондар поділяє на такі групи: 1) з порушеннями слуху; 2) вадами зору; 3) порушенням інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку); 4) мовленнєвими вадами; 5) порушеннями опорно-рухового апарату; 6) складною структурою порушень (сліпо-глухонімі та ін.) [3].

Питання про встановлення інвалідності розглядаються після проведення діагностичних, лікувальних та реабілітаційних заходів. Таке рішення приймають обласні, міські, спеціальні дитячі лікарні та відділення та видають консультативний висновок для лікарсько-контрольної комісії лікувально-профілактичних закладів за місцем проживання дитини.

Основні положення соціальної політики держави щодо дітей-інвалідів визначені у законах України «Про основи соціальної захищеності інвалідів України»(1991), «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»(2001), Про соціальні послуги (2003), «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2006) і полягають у створенні необхідних умов для повноцінного функціонування таких осіб.

Реабілітація – система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених чи втрачених функцій організму, усуненні обмежень їх життєдіяльності для підтримки соціальної і матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільстві [7].

Виділяють такі види реабілітації: медичну; фізичну; психологічну; соціальну; професійну; фізкультурно-спортивну [5, с.16].

Соціальна реабілітація – система заходів, спрямованих на формування життєвої компетентності особи, відновлення соціального статусу, здатності

до сімейно-побутової і суспільної діяльності, активної участі в житті шляхом забезпечення соціальних нормативів у сфері реабілітації [4, с. 21].

Сучасна система соціального захисту дітей з обмеженими функціональними можливостями охоплює державну соціальну допомогу, пенсійне забезпечення, систему пільг та соціально-побутове обслуговування, охорону здоров'я, освіту, соціальну і професійну реабілітацію, соціальну інтеграцію в суспільство. З боку держави організовується наступна соціальна підтримка таких дітей: забезпечення прав, потреб інвалідів; служб підтримки; медична опіка; забезпечення інклюзивного підходу для інтеграції дітей з обмеженими функціональними можливостями в систему освіти; доступності в процесі зрівняння можливостей у всіх сферах суспільства; надання реабілітаційних послуг; утримання та соціальний захист; залучення до культурної діяльності, відпочинку і спорту.

Система реабілітації інвалідів включає такі взаємопов'язані складові: наукові розробки; законодавчу та нормативну базу в галузі реабілітації; сукупність заходів, засобів та методів реабілітації; програми реабілітації на різних рівнях (від державних до регіональних, обласних, районних, на рівні особи – індивідуальні програми реабілітації); установи різної відомчої підпорядкованості, що виконують реабілітаційні заходи [5, с. 48].

Соціальну реабілітацію інвалідів проводять: медико-соціальні установи; територіальні центри соціального обслуговування; відділення соціальної допомоги вдома; спеціальні заклади освіти; психолого-медико-педагогічні консультації; реабілітаційні установи; інклюзивно ресурсні центри; кабінети психолого-педагогічної корекції; інші спеціалізовані організації незалежно від форм власності [5, с. 48].

Реабілітаційні установи для дітей є закладами системи соціального захисту, що можуть систематично вирішувати завдання реабілітаційної роботи, орієнтуючи її як на дитину, так і її сім'ю. Безперечно, такі заклади мають значний потенціал щодо захисту й забезпечення прав таких дітей.

Однією із реабілітаційних установ, що здійснює соціальну реабілітацію дітей з обмеженнями життєдіяльності є Центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів. Він є закладом системи органів праці та соціального захисту населення і у своїй діяльності керується «Типовим положенням про центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів». Метою його діяльності є - здійснення заходів з соціальної, психологічної, педагогічної реабілітації, професійної орієнтації та медичного супроводу, спрямованих на розвиток та коригування порушень розвитку дитини-інваліда, навчання її основним навичкам, розвиток здібностей, створення умов для інтеграції у суспільство.

Провідною концепцією в системі соціальної реабілітації дітей з обмеженими можливостями є модель «крок за кроком», яка полягає в навчанню дитини певним навичкам в саме в тому віці у певному об'ємі [6].

Соціальна реабілітація передбачає: соціально-середовищну; соціально-побутову адаптацію; соціально-педагогічну реабілітацію; соціально-психологічну; соціокультурну реабілітацію; консультування [5, с. 48].

Заходи з соціальної реабілітації дітей-інвалідів поділяються на етапи: соціальна діагностика; соціальна реабілітація; результати реабілітації.

На етапі соціальної діагностики здійснюється комплексне соціальне обстеження дитини (ступеня обмеженості життєдіяльності, характеристик дитини та її сім'ї, збір даних соціально-побутового, середовищного, трудового та педагогічного обстеження, оцінка реабілітаційного потенціалу та прогноз подальшого розвитку) та на підставі індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда, розробляється індивідуальний план реабілітації, що включає комплекс реабілітаційних заходів [6, с. 4].

Соціальна реабілітація передбачає: 1) навчання дитини-інваліда основним соціальним навичкам; 2) пристосування побутових умов до потреб дитини; 3) соціально-побутове влаштування та обслуговування; 3) педагогічну корекцію; 4) опанування навичками захисту власних прав та інтересів; 5) навчання дітей самоаналізу, спілкування, отримання навичок

позитивного сприйняття себе та оточуючих; б) соціальний, педагогічний, психологічний патронат за місцем проживання дитини – інваліда [6, с. 15].

Програми соціальної реабілітації дитини-інваліда включають роботу із сім'єю дитини: 1) консультування з правових питань та соціальної реабілітації; 2) соціально-психологічний патронат (діагностика сімейних відносин і їх корекція); 3) соціально-культурний патронат (включення у різні види дозвілля та суспільної діяльності та ін.); 4) адаптаційне навчання - навчання основам здійснення побутової та громадської діяльності [5; 6].

На сучасному етапі з дітьми з вадами розвитку активно впроваджується реабілітаційні проекти, які спрямовані на їх соціальну інтеграцію, підтримку соціально-культурної активності, формування у них навичок пристосування до умов життя; участі у різних видах суспільної діяльності.

О. Агарков вказує на важливість професійного напрямку реабілітації, вважаючи, що чим раніше почнеться професійний розвиток дитини з обмеженими можливостями, тим більшою мірою можна прогнозувати її задоволеність життям і особистісним ростом [8, с. 118].

На завершальному етапі соціальної реабілітації аналізуються результати після завершення курсу реабілітаційного процесу.

Отже, на основі аналізу праць вчених (І. Богданової, О. Безпалько, В. Маруніч) визначимо такі основні особливості здійснення соціальної реабілітації дітей з обмеженою дієздатністю в умовах центру соціальної реабілітації: проведення соціальної діагностики, що включає комплексне соціальне обстеження дитини та особливостей їх соціалізації; розроблення індивідуальних програм та планів реабілітації дитини-інваліда; соціально-побутова реабілітація (навчання самообслуговуванню та основним соціальним навичкам в різних мікросоціумах); корекційна робота; навчання навичкам захисту власних прав та інтересів; педагогічна корекція; консультування дітей з особистісних проблем; організація культурно-дозвільної діяльності; впровадження різноманітних програм та проектів; профорієнтаційна робота; соціальний, педагогічний, психологічний патронат

за місцем проживання; консультування батьків з правових, психолого-педагогічних питань; координація роботи з різними соціальними інститутами, що опікуються проблемами дітей-інвалідів у суспільстві.

Отже, соціальна реабілітація має мати комплексний характер, а основні її принципи відповідати особистісно орієнтованій парадигмі. Включення дитини в комплексну реабілітаційну програму дасть змогу скорегувати відхилення в розвитку, створити умови для успішної соціальної адаптації та інтеграції її у суспільстві.

Література

1. Безпалько О. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
2. Богданова І. Соціальна педагогіка: навч. посібник. Харків: Бурун Книга, 2011. 160 с.
3. Бондар В. Спеціальна педагогіка. Луганськ: Альма матер, 2003. 436 с.
4. Все про соціальну роботу / Ред.-уклад. В. Піча. Львів: Новий Світ-2000, 2014. 617 с.
5. Маруніч В., Шевчук В., Яворовенко О. Методичний посібник з питань реабілітації інвалідів. Вінниця: О. Власюк, 2006. 212 с.
6. Організація реабілітаційних заходів у центрі соціальної реабілітації дітей-інвалідів: навчально-методичний посібник. К.: Міністерство праці та соціальної політики України, 2009. 97 с.
7. Про реабілітацію осіб з інвалідністю: Закон України від 06.10.2005р. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>
8. Технології соціальної роботи: навчальний посібник / О. Агарков та ін.; Запоріжжя: АТ «Мотор-Січ», 2015. 487 с.